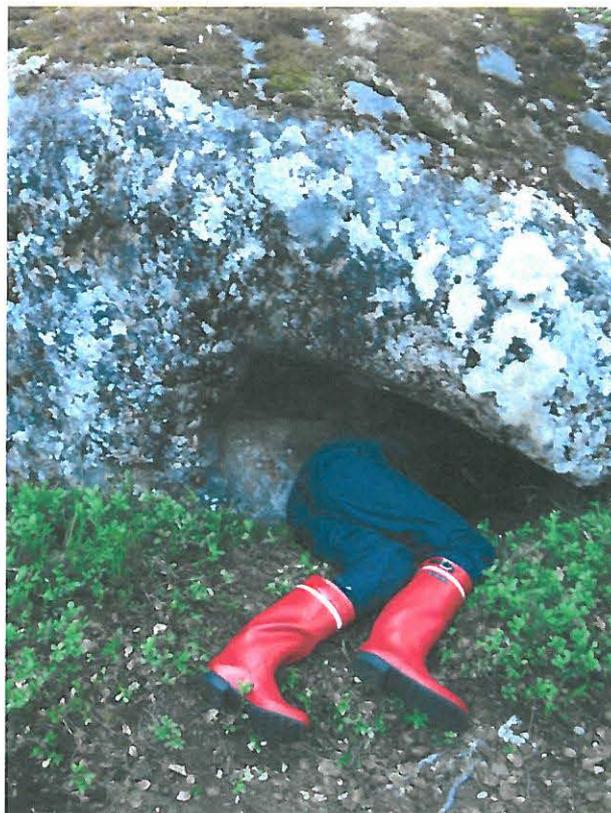

OULUN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF OULU

UTSJOEN SEITALA

Tutkimuskertomus seitakohteen arkeologisista kaivauksista

Tiina Äikäs & Milton Núñez
Huhtikuu 2009

SISÄLLYSLUETTELO	1
ARKISTOTIEDOT	2
ABSTRAKTI	3
JOHDANTO	4
TUTKIMUSALUEEN KUVAUS	5
KENTTÄTYÖN KUVAUS	5
TULKINNAT	10
LÄHTEET	11
KARTTALUETTELO	13
LUETTELO DIAKUVISTA	13
LUETTELO MUSTAVALKOKUVISTA	14
KARTAT	15
LIITTEET:	
Ajoitustulokset	
Luuanalyysi	

UTSJOKI 16 SIEIDDAKEÄDGI
Seitakohteen kaivaus

Kaivausten johtaja:	Prof. Milton Núñez
Kenttäjohtajat:	FT Jari Okkonen, FM Tiina Äikäs
Kenttätyöaika:	11.–15.8.2008
Kaivauksin tutkitun alueen laajuus:	10,74 m ²
Tutkimusalueen kokonaislaajuus:	532 m ²
Kunta:	Utsjoki
Kylä:	Outakoski
Nimi:	Sieiddakeädgi
Tila, rek.no:	890-403-23-1 Laitila
Omistaja:	Laiti, Samuel Aslak
Osoite:	Tenontie 7214, 99980 UTSJOKI
Peruskartta:	391303 + 391112 Outakoski
Koordinaatit (seita):	x= 7729000 y= 3460180 z= 170
Löydöt:	37852:1–5
Dokumentaatio:	Oulun yliopiston arkeologian laboratorio Diapositiivit: 27255– 27271 Musta-valkonegatiivit: 73:8–15
Aiemmat tutkimukset:	Halinen 2005 fosfaattinäytteen otto

ABSTRAKTI

UTSJOEN SIEIDDAKEÄDGI

Pk. 391303 + 391112 Outakoski
x= 7729000, y= 3460180, z= 170
Seitakohteen kaivaus
Oulun yliopisto, arkeologian laboratorio
Kaivauksen johtaja Prof. Milton Núñez

Oulun yliopiston arkeologian laboratorio suoritti yhteistyössä Oulun yliopiston biologian laitoksen sekä Metsähallituksen kanssa seitakohteen kaivaukset Utsjoen Sieiddakeädgillä elokuussa 2008. Tutkimuksen johtajana toimi prof. Milton Núñez ja kenttätöistä vastasivat FT Jari Okkonen sekä FM Tiina Äikäs. Tutkimuksen tarkoituksena oli saada luunäytteitä mm. C14- ja DNA-analyysejä varten. Kohteella ei ollut tehty aiempia kaivauksia, mutta Petri Halinen oli ottanut paikalta fosfaattinäytteitä vuonna 2005.

Seitakiven sivuille tehtiin yhteensä seitsemän koekuoppaa. Lisäksi kaivettiin kiven lounaispuolella olevan luolamaisen syvennyksen sisäosa. Kiven ympäriltä löydettiin muutamia poron tai peuran luita, jotka keskittyivät kiven länsipuolelle. Lisäksi luolamaisesta syvennyksestä dokumentoitiin runsaat määrät kolikkoja, joista vanhimmat ajoittuivat 1800-luvun loppupuolelle. Poron luista tehtiin kymmenen ajoitusta, jotka vaihtelivat 1100-luvulta 1600-luvulle.

Seidan länsipuolella olevaan rinteeseen tehtiin koepistoja, joissa havaittiin laajalla alueella poron tai peuran luita. Yksi koepistoista laajennettiin 1x1 metriä leveäksi koekuopaksi, josta löytyi luita koko kuopan alalta n. 15 cm paksuisena kerroksena.

Löydöt: 37852:1–5
Ajoitus: rautakauden loppu/historiallinen aika
Tutkitun alueen laajuus: 10,74 m²
Kenttätyöaika: 11.–15.8.2008
Tutkimuskustannukset: Suomen Akatemia
Tutkimusraportti: Tiina Äikäs & Milton Núñez Museoviraston arkeologian osaston topografisessa arkistossa.

JOHDANTO

Oulun yliopiston arkeologian laboratorio suoritti yhteistyössä Oulun yliopiston biologian laitoksen sekä Metsähallituksen kanssa seitakohteen kaivaukset Utsjoen Sieiddakeädgillä 11.–15.8.2008. Tutkimus oli osa Suomen Akatemian rahoittamaa *Human-animal relationships among Finland's Sámi 1000–1800 AD* –projektia, jonka tarkoituksena on tutkia ihmisten ja eläinten välistä suhdetta uhripaikoilta löydettyjen luiden DNA- ja stabiili-isotooppianalyysien pohjalta. Kaivausten johtajana toimi prof. Milton Núñez ja kenttätöistä vastasivat FT Jari Okkonen sekä FM Tiina Äikäs. Kentällä osteologina toimi FM Anna-Kaisa Puputti. Kaivajina olivat Ville Hakamäki, Rosa Vilkama ja Jouni Väänänen.

Tutkimusten kohteena oli Utsjoen kirkosta n. 47 km lounaaseen sijaitseva Utsjoen Sieiddakeädgi. Seitakivi sijaitsee Tenojoen varrella, Utsjoki-Karigasniemi -maantien itäpuolella, Seitaojan (Laitilan) talon kohdalla, n. 100 m tiestä ylärinteeseen. Seitä on Sieddenjunnin kivikkoisessa ja melko jyrkässä rinteessä. Alueella valtapuuna on koivu ja kataja, aluskasvillisuutena puolukka, variksenmarja ja sammal.

Petri Halinen on vuonna 2005 ottanut paikalta fosfaattinäytteitä, jotka viittasivat kiven käyttöön seitana. Varsinaisia kaivauksia paikalla ei ole kuitenkaan ollut. Kesän 2008 kaivausten tarkoituksena oli selvittää seidalla tapahtuneen rituaalitoiminnan luonnetta, kerätä luita analyysyjä varten sekä saada ajoittavaa aineistoa.

Oulussa 9.4.2009

Tiina Äikäs

TUTKIMUSALUEEN KUVAUS

Utsjoen Sieiddakäedgi (, jota paikalliset kutsuvat Seitalan seidaksi) sijaitsee Tenojoen itärannalla, noin 100 metriä Utsjoki-Karigasniemi –maantiestä ylärinteeseen. Seita on Laitilan talon kohdalla Sieddenjunnin jyrkässä rinteessä maantieltä lähtevän ajouran pohjoispuolella. Noin 140 metriä kivistä etelään virtaa Seitaoja. Lähistöllä on useita seitaan viittaavia paikannimiä. Kohde sijaitsee noin 170 metriä merenpinnan yläpuolella.

Sieddejunnin rinteessä on useita suuria kivenlohkareita ja ylärinne on kauttaaltaan kivikkoista. Rinteessä on dynimäisiä muodostumia, joiden väliin seitakin jää. Seidan eteläpuolella, alarinteessä on huomiota herättävä lohjennut kivenlohkare. Toinen suurikokoinen kivi sijaitsee ajouran eteläpuolella, seidasta alarinteeseen. Peruskarttoihin seidan paikka on merkitty tämän kiven kohdalle.

Seita on noin 1,5 metrin korkuinen. Sen yhdellä sivulla miehenmentävä aukko, jossa veden uurtamia koloja.

KENTTÄTYÖN KUVAUS

Sieiddakäedgin kenttätyöt muodostuivat kahdesta osasta: seitakiven välittömään läheisyyteen tehdyistä koekuopista sekä seidan lähialueelle tehdyistä koepistoista. Koekuoppien teon tarkoituksena oli selvittää seidan ympärillä tapahtunutta toimintaa, ja koepistoilla pyrittiin selvittämään rituaalisen toiminnan laajuutta. Koekuopat olivat kooltaan vaihtelevan suuruisia maastonmuodoista ja puista riippuen ja niiden yksi sivu kulki aina kiven reunaan myöten. Koekuopat kaivettiin rikastumiskerrokseen asti, sillä löytöjen oli havaittu sijoittuvan pintaturpeeseen sekä huuhtoutumiskerroksen yläosaan. Koepistot olivat kooltaan 30x30 cm:n suuruisia, ja niitä kaivettiin joko rikastumiskerrokseen tai ensimmäiseen luulöytöön asti. Koepistojen kaivaminen lopetettiin, kun havaittiin luuta, ja luu jätettiin paikalleen. Näin ollen seidan ympäristö on säilynyt ehjänä.

Kaikki seidalta tulleet löydöt, myös modernit, dokumentoitiin. Kolikot jätettiin dokumentoinnin jälkeen paikalleen, 1800-luvulle ajoittuvia lukuun ottamatta.

Luut tunnistettiin kentällä. Kaikki luut mitattiin takymetrillä (taulukko 1.) paikalleen paitsi silloin, kun kyseessä oli samasta luusta lohjenneista paloista. Pitkien luiden tai sarvien koordinaatit otettiin luun keskikohdasta. Koekuopista tulleet luut otettiin mukaan analyysijä varten, mutta muut luut jätettiin paikalleen. Myös analysoitavat luut on tarkoitus palauttaa seidalle. Palauttamispolitiikalla halutaan kunnioittaa löytöjen kontekstia osana pyhää paikkaa.

asemapiste	x	y	z
1	1000	5000	10
2	1015,438	4991,796	10,048
3	1015,154	5005,09	13,388

Taulukko 1. Takymetrin asemapisteen.

Seidan lähialue

Koekuoppa 1 (kk 1) on seidan itäpuolella seitäkivessä olevassa heinää kasvavassa tasanteessa. Koekuoppa rajautuu tasanteen reunojen mukaan. Tasanteelta poistettiin lehdet ja pintakerros tarkastettiin, mutta heiniä ei poistettu. Kk1:ssä ei ollut löytöjä.

Koekuoppa 2 (kk 2) on seidan eteläpuolella kivessä olevan ulokkeen alla. Koekuopan pohjoissivu myötäilee kiven reunaa, eteläsivu on 1,5 metriä ja lyhyet sivut 0,5 metriä pitkiä. Kk 2:n pintaturpeesta löytyi kaksi tunnistamatonta luuta sekä yksi sarven kappale. Kk 2:sta ajoitettiin yksi luu 1200-luvulle.

Koekuoppa 3 (kk 3) sijoittuu myös seidan eteläpuolelle, kivessä olevan lipan alle. Kk3 yhdistyy kiven alla koekuoppa 4:än. Koekuopan pohjoisreuna myötäilee kiveä, eteläreuna on 0,8 metriä ja lyhyet sivut 0,7 metriä pitkiä. Kk 3:sta löytyi turpeesta kappale lasia, joka kuuluu 1800-luvun puoliväliin ajoittuvan englantilaismallisen portteripullon pohjaan. (Aalto 1995: 99, 132) Lisäksi turpeesta löytyi sarven kappale.

Koekuoppa 4 muodostuu luolamaisesta syvennyksestä, joka käsitellään erikseen.

Koekuoppa 5 (kk 5) on seidan luoteissivulla ja kooltaan 1x1 metriä. Kk 5:stä löytyi saman pullon pohjaa kuin kk 3:sta. Metrini päässä kk 5:stä pohjoiseen, kiven sivulla on koekuoppa 6 (kk 6), joka on myös mitoiltaan 1x1 metriä. Kk 5:stä löytyi useampia luuta huuhtoutumiskerroksen ja turpeen rajalta, kiven vierestä sekä yksittäisiä luuta hieman kauempaakin. (Kuva 1.) Tämän takia kk 5:n ja kk 6:n väliin jäävä alue päätettiin avata koekuoppa 7:nä (kk 7). Kk 7:stä tuli myös useita luuta pintaturpeesta, mutta löydöt loppuivat kk 6:en tultaessa. Kk 5:stä ajoitettiin yksi luu 1100-luvulle.

Koekuoppa 8 (kk 8) sijoittuu kiven pohjoissivulle niin, että sen eteläreuna myötäilee kiveä ja sivut ovat metrin mittaisia. Koekuoppa oli löydötön.

Koekuoppien 2, 3, 8 ja koekuopan 5 eteläosan stratigrafia on sekaisin, mikä viittaisi kaiveluun seidan ympärillä.

Kuva 1. Luita koekuoppa 5:stä. (Kuva: Tiina Äikäs)

Luolamainen syvennys

Koekuoppa 4 (kk 4) muodostui seidan lounaisreunalla olleesta luolamaisesta syvennyksestä. Koekuopan reunat myötäilivät luolan reunoja ja sen lounaissivu ulottui luolan suuaukkoon (kartta 3). Luolan oli lähes miehenmentävä, n. 160 pitkä. Sen kattoon ja seinämiin oli vesi uurtanut koloja, joihin ihmiset olivat asettelleet kolikoita. (Kuva 2.) Luolan pintamaasta löytyi myös kolikoita sekä kk 3:sta tavattua pullolasia ja muutamia henkilökohtaisia esineitä, kuten silmälasin linssi ja jojo. Luolasta löytyi sen perältä ja keskivaiheilta muutamia luita 1–10 cm:n syvyydestä. Yksi luista ajoitettiin 1500-luvulle.

Luolan perältä, noin 10 cm:n syvyydeltä löytyi vuoden 1969 1 pennin kolikko, mikä näyttäisi viittaavan siihen, että maa luolassa on sekoittunutta. Koekuoppa 4:ä kaivettiin 20 cm syvyyteen.

Luolan suuaukon eteen avattiin koekuoppa 10 (kk 10), joka oli mitoiltaan 1x1 metriä ja yhdistyi koekuoppa 9:än luolan suuaukon kohdalla. Myös luolan suuaukon edessä maakerrokset olivat sekoittuneet ja pintamaa oli voimakkaasti eroioitunut. Kk 10:stä löytyi vuoden 1968 1 pennin kolikko, muttei luuta. Koekuopassa tavoitettiin puhdas maa 10 cm syvyydessä, johon kaivaminen lopetettiin.

Koekuopan 10 vierestä löytyi pintamaasta vuoden 1883 äyri. Sen ei uskota joutuneen siihen kaivausten aikana, mutta se on voinut tippua luolan onkaloista ja kulkeutua suuaukon viereen.

Kaiken kaikkiaan kiven ympäriltä tai luolasta saatu luumäärä ei kuitenkaan ollut kovin suuri. Silti vielä kymmenenkin vuoden takainen muistitieto kertoo pinnalla olleista suurista luumääristä. Seitalan Kaarina Vuolab-Lohi kertoi luuta olleen näkyvillä tasanteella kivistä hieman luoteeseen päin. Koska myös koekuoppien löydöt näyttivät keskittyvän seidan länsipuolelle, päätettiin kyseiselle alueelle tehdä 30x30 cm:n kokoisia koepistoja.

Kuva 2. Kolikoita seitakiven koloissa. (Kuva: Ville Hakamäki)

Koepistot

Koepistot 1, 2 ja 3 sijaitsevat pienellä terassilla seidasta luoteeseen. Nämä olivat kuitenkin kaikki löydöttömiä. Seidan länsipuolella maa laski muodostaen laakean tasanteen. Tasanteen länsiosaan tehty koepisto 5 oli ensimmäinen, josta löydettiin luuta. Koska luuta paljastui useampia kappaleita heti pintaturpeesta, päätettiin koepistoa laajentaa 1x1 metrin mittaiseksi koekuopaksi (ks. koekuoppa 9). Koepiston 5 ympärille tehtyjen koepistojen avulla pyrittiin selvittämään luiden kokonaislevintä seidan ympärillä. Yhteensä tehtiin 27 koepistoa, joista 7 löytyi luuta. (taulukko 2.) Luulöydöt näyttäisivät sijoittuvan seidan länsipuoliseen rinteeseen koko rinteiden alueelle ja loppuvat lännessä tasanteen rajaavaan valliin.

Koepistoja tehtiin myös seidan lounaispuolella olleelle tasanteelle haljenneen kivenlohkareen väliin sekä sen lähistölle. Nämä osoittautuivat löydöttömiksi.

nro	luita	nro	luita
1	ei	15	ei
2	ei	16	kyllä
3	ei	17	kyllä
4	ei	18	kyllä
5	kyllä	19	ei
6	ei	20	ei
7	ei	21	ei
8	ei	22	ei
9	kyllä	23	kyllä
10	kyllä	24	ei
11	ei	25	ei
12	ei	26	ei
13	ei	27	ei
14	ei		

Taulukko 2. Koepistojen luulöydöt.

Koekuoppa 9

Koekuoppa 9 (kk 9) laajennettiin koepisto 5:n ympärille siten, että kuoppien pohjoisin sivu oli yhtenevä. Luita tuli heti pintaturpeen alta koko koekuopan alueelta. (Kuva 3.) Luut olivat suureksi osin sarvia sekä kallon luita. Yhteensä luita tuli 15 cm:n kerroksena. Luiden yhteydessä ja alla oli voimakas hiilikerros. Huuhtoutumiskerros alkoi 20 cm:n syvyydessä. Se oli kauttaaltaan löydötön. Luut keskittyivät turvekerrokseen. Rikastumiskerros alkoi n. 40 cm:n syvyydestä, mihin kaivaminen lopetettiin. Koekuopasta 9 ajoitettiin seitsemän luuta, joiden radiohiili-ikä vaihteli 290 BP ja 800 BP välillä.

Kuva 3. Luita koekuopassa 9.

TULKINNAT

Seidalta löytyneet luut koostuivat porosta tai peurasta sekä tunnistamattomasta nisäkkästä, joka sekin luultavimmin lienee poroa/peuraa. Myös Samuli Paulaharju toteaa seidalla olleen peuransarvia kiven ympärillä. (Paulaharju 1932: 31) Tunnistetut luut koostuivatkin lähinnä sarvista ja pään luista. Paulaharjun kuvauksesta poiketen ei itse seidan ympäriltä löydetty juurikaan luita. Sen sijaan luut olivat keskittyneet rinteeseen, joka laskee seidasta länsiluoteeseen. Tämä saattaa johtua siitä, että seita on jossain vaiheessa puhdistettu ja luut heitetty alarinteeseen kauemmaksi kivistä. Tähän viittaa myös se, että koekuopasta 9 löydettyissä luissa oli eri-ikäisiä vaihtelevassa järjestyksessä – ei niin, että vanhimmat olisivat olleet alimmaisina. Luulöytöjen ikä vaihtelee 1100-luvulta 1600-luvulle. Myös seidan läheisyydestä ajoitetut luut olivat vaihtelevia iältään. Tosin 1600-luvulle ajoittuvaa materiaalia ei seidan luota löytynyt. Täytyy kuitenkin muistaa, että seidan läheisyydestä löytyneiden luiden määrä oli vähäinen ja ajoituksia niistä on tähän mennessä tehty ainoastaan kolme.

Poron pään sekä sarvien uhraamiseen on liitetty erityisiä merkityksiä. Inger Zachrissonin (2008) mukaan Ruotsin saamelaisten parissa oli tärkeätä, että uhratut sarvet tulivat elävistä eläimistä tai olivat ainakin yhä kiinni selkärangassa. Seitalan löydöt kuitenkin osoittavat, että myös pudonneita sarvia uhrattiin. Myös Itkonen (1948:318) mainitsee pudonneita sarvia uhratun kokonaisten päiden lisäksi.

Seidoille uhrattavien luiden käsittelyyn liittyi monia uskomuksia. 1600-luvulta lähtien kirjallisissa lähteissä korostetaan, ettei uhrieläinten luita saa rikkoa. Kuitenkin jo 1700-luvulla lähteet kertovat, kuinka eteläsaamelaisten parissa uhrieläinten luista otettiin luuydin syötäväksi. Halkaistuja luita onkin löytynyt Ruotsista 1600- ja 1700-lukujen materiaalista. (Zachrisson 1985:87–88, Iregren 1985:105) Myös Seitalasta löydettiin luita, joissa oli jälkiä leikkaamisesta. (Kuva 4.)

Seitakiven luolasta sekä sen läheisyydestä löydetyt olutpullon kappaleet saattavat viitata alkoholiuhreihin. Paulaharjun mukaan seitaa saatettiin voidella viinalla. (Paulaharju 1932: 14) Sköldin mukaan olut ja sima olivat esikristillisellä ajalla pyhiä juomia, jotka usein liittyivät rituaaleihin. Kristinuskon myötä niiden käyttö maallistui, mutta se liitettiin silti myös useisiin riitteihin. (Sköld 1999: 63) Alkoholin uhraamisen myöhäisempiin perinteisiin viittaa Taatsin seidalta löydetty täysi Underberg-pullo.

Kuva 4. Leikkausjälkiä luussa.

LÄHTEET

Aalto, R. 1995. *Suomalainen lasipullo*. Suomen lasimuseon tutkimusjulkaisu. Lasitutkimuksia – Glass Research IX.

Iregren, E. 1985. Osteological evaluation of reindeer bone finds from the territory of the Southern Saamis. In Bäckman, L. & Hultkrantz, Å. (eds.) *Saami Pre-Christian Religion. Studies on the oldest traces of religion among the Saamis*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Comparative Religion 25.

Itkonen, T.I. 1948. *Suomen lappalaiset vuoteen 1945*. Porvoo, Werner Söderström Osakeyhtiö.

Paulaharju, S. 1932. *Seitoja ja seidan palvontaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Sköld, P. 1999. Seime staembe. Brännivinet I den samiska religionen. *Oknytt*. Nr 1–4, årg. 20. s. 63–84.

Zachrisson, I. 2008. Antlers on Graves and Sacrificial Sites in South Saami society AD 1-1850 - and how to look upon South Saami culture and identity. A paper presented at *Máttut - máddagat – The Roots of Saami ethnicities, societies and spaces / places* –conference on the 4th–6th of September 2008, in Oulu.

Zachrisson, I. 1985. New archaeological finds from the territory of the Southern Saamis. In Bäckman, L. & Hultkrantz, Å. (eds.) *Saami Pre-Christian Religion. Studies on the oldest traces of religion among the Saamis*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Comparative Religion 25.

KARTTALUETTELO

1. GT-karttaote kohteen sijainnista
2. Peruskarttaote
3. Yleiskartta tutkimusalueesta
4. Kartta löytöjen levinnästä

LUETTELO DIAKUVISTA

Utsjoki Seitala

Kamera: Canon EOS 3000 N
Filmi: Dia

Kuvaajat: Anna-Kaisa Puputti
Tiina Äikäs

<u>Kuvan nro</u>	<u>Aihe</u>	<u>Päivämäärä</u>	<u>Klo</u>	<u>Suuntaan/360°</u>	<u>Kuvaaja</u>
27255	Yleiskuva	11.8.2008	11:30	223	A-K.P.
27256	Yleiskuva	"	11:34	164	"
27257	Yleiskuva, onkalo, luoteiskulma	"	11:38	146	"
27258	Yleiskuva, kaakko	"	11:40	87	"
27259	Yleiskuva koilliseen	"	11:41	49	"
27260	Kolikot luolassa	"	11:49	110	T.Ä.
27261	Kolikot luolan lattiatasolla	"	11:50	110	"
27262	Koekuoppa 1	12.8.2008	9:18	335	"
27263	Koekuoppa 2, pohja	"	9:20	260	"
27264	Työkuva (Anna-Kaisa Puputti), koekuoppa 3	"	9:21	55	"
27265	Koekuoppa 5, turpeen poisto	"	9:23	150	"
27266	Työkuva, koekuoppa 4	"	9:25	110	"
27267	Koekuopat 6, 7, 5 ja 4	13.8.2008	9:06	225	"
27268	Koekuoppa 4, Anna-Kaisa Puputti kaivaa	"	9:10	115	"
27269	Sarvi seidan onkalossa, koekuoppa 4	"	10:50	130	"
27270	Koekuoppa 9, luita turpeen alla	"	14:40	130	"
27271	Koekuoppa 9, seita taustalla	"	14:41	100	"

LUETTELO MUSTAVALKOKUVISTA

Utsjoki

Seitala

Kamera: Canon EOS 500

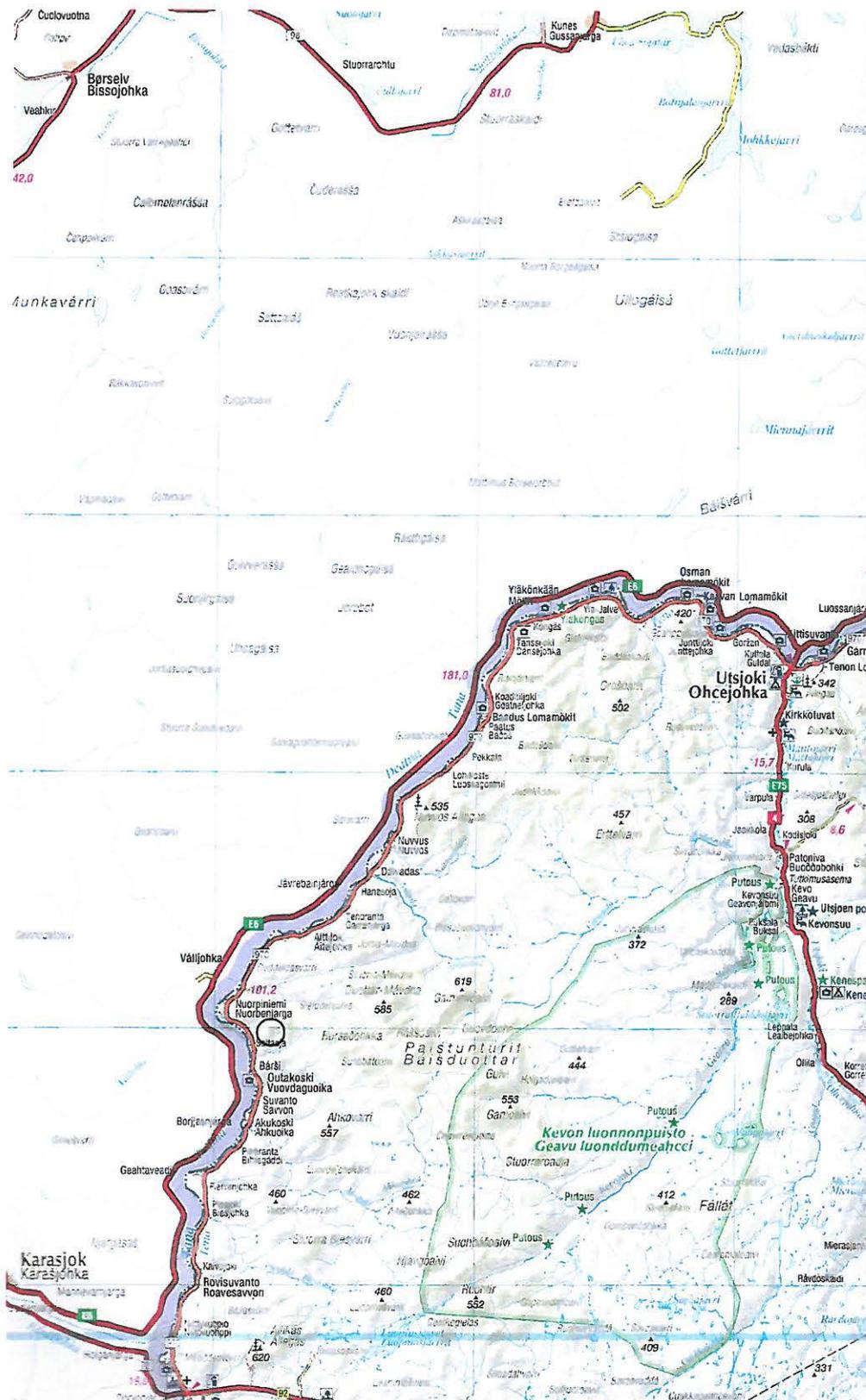
Filmi: Musta-valko

Kuvaajat: Anna-Kaisa Puputti

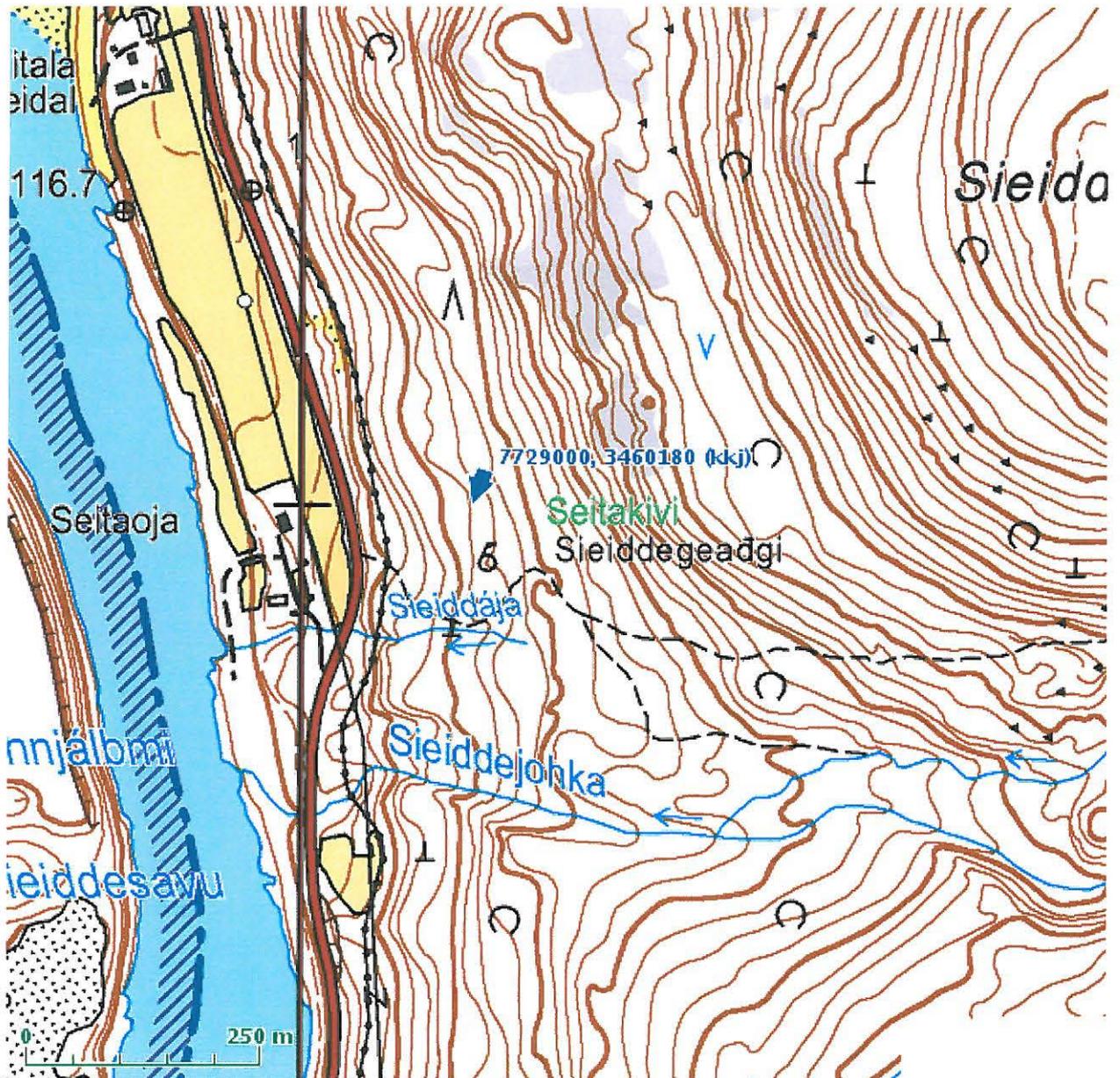
Tiina Äikäs

Kuvan nro	Aihe	Päivämäärä	Klo	Suuntaan/360°	Kuvaaja
73:8	Yleiskuva	11.8.2008	11:28	223	A-K.P.
73:9	Yleiskuva	"	11:30	164	"
73:10	Onkalo (yleiskuva) luoteiskulma	"	11:32	146	"
73:11	Yleiskuva kaakkoon	"	11:33	87	"
73:12	Yleiskuva koilliseen	"	11:36	49	"
73:13	Sarvi onkalossa (koekuoppa 4)	13.8.2008	10:45	130	T.Ä.
73:14	Koekuoppa 9, luita pintaturpeen alla	"	14:45	130	"
73:15	Koekuoppa 9	"	14:47	225	"

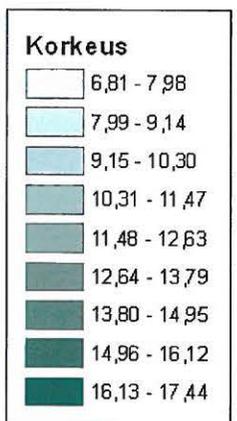
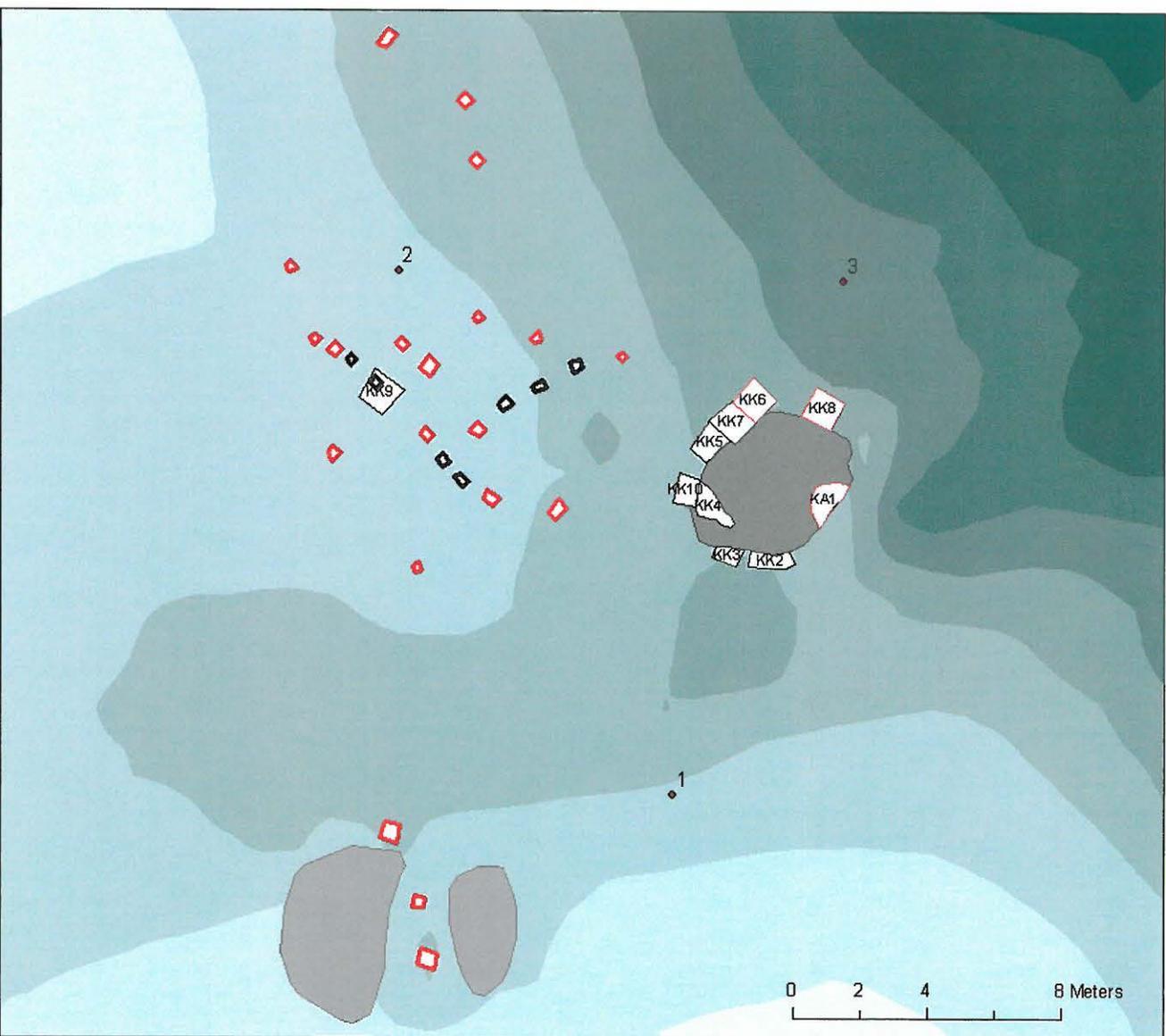
KARTAT

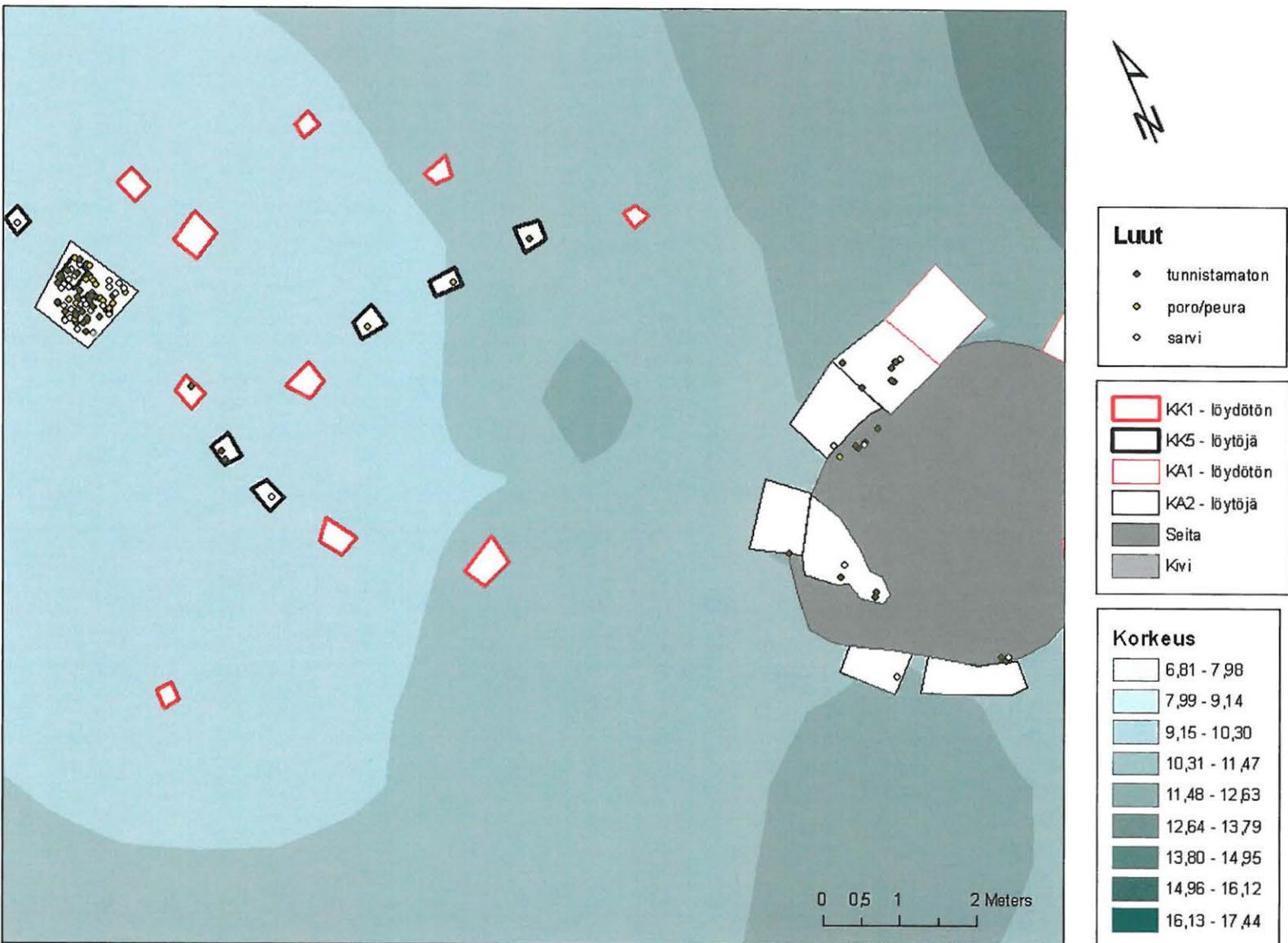
Kartta 1. GT-karttaote kohteen sijainnista.

Kartta 2. Peruskarttaote. Kohteen sijoittuminen peruskarttalehdelle 391303 + 391112 Outakoski. Kohteen KKKJ-koordinaatit: $x=7729000$, $y=3460180$, $z=170$.

Kartta 3. Yleiskartta tutkimusalueesta.

Kartta 4. Kartta löytöjen levinästä.

Tiina Äikäs
Arkeologian laboratorio
PL1000
90014 Oulun yliopisto

AJOITUSTULOKSIA

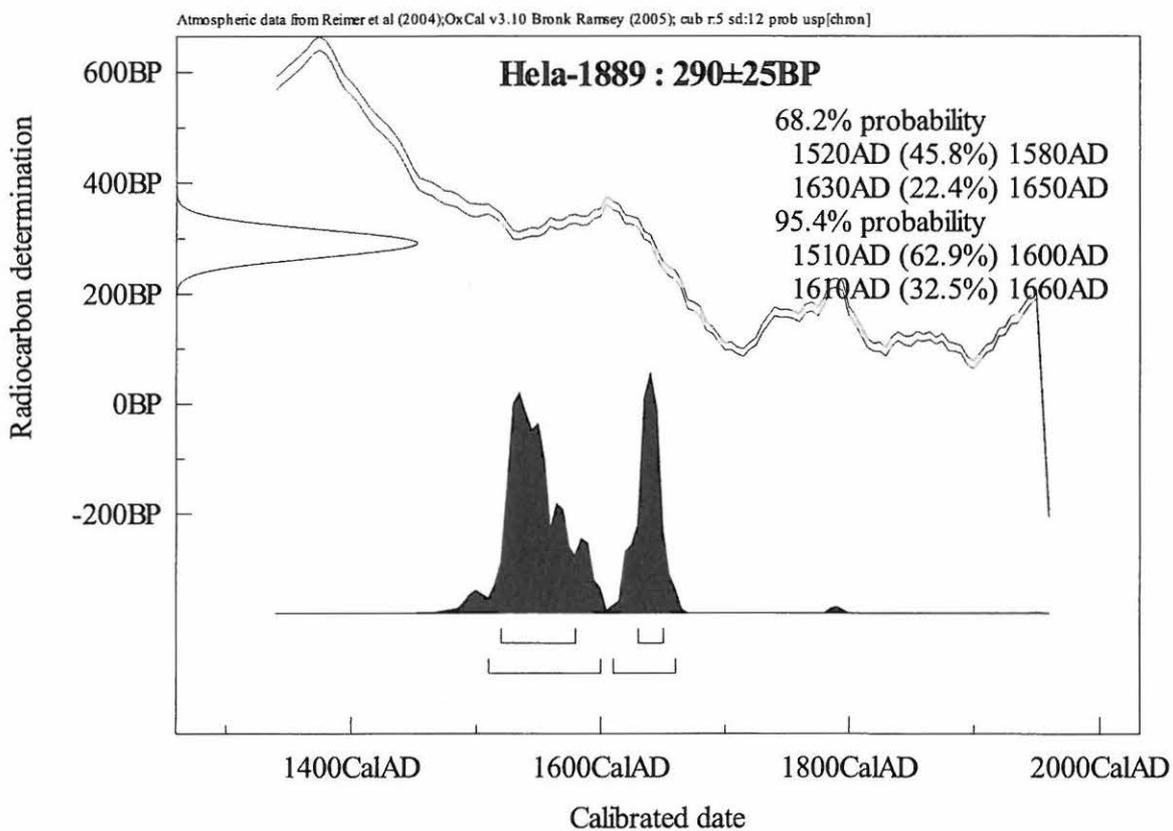
Lab. No	Näyte	$\delta^{13}\text{C}(\text{‰})$	Radiohiili-ikä (BP)
Hela-1889	U2000-02, hammas	-18,2	290 ± 25
Hela-1890	U1949, luu	-19,5	800 ± 25
Hela-1891	U1963, luu	-19,7	575 ± 25
Hela-1892	U1580, luu	-20,9	740 ± 25
Hela-1893	U2028, luu	-19,4	325 ± 25
Hela-1894	U1895, luu	-18,9	425 ± 25
Hela-1895	U2022, luu	-19,5	295 ± 30
Hela-1896	U1894, luuta ja hammasta	-18,0	830 ± 25
Hela-1897	U1974, luu	-20,2	295 ± 25
Hela-1898	U2069, luu	-19,0	295 ± 25

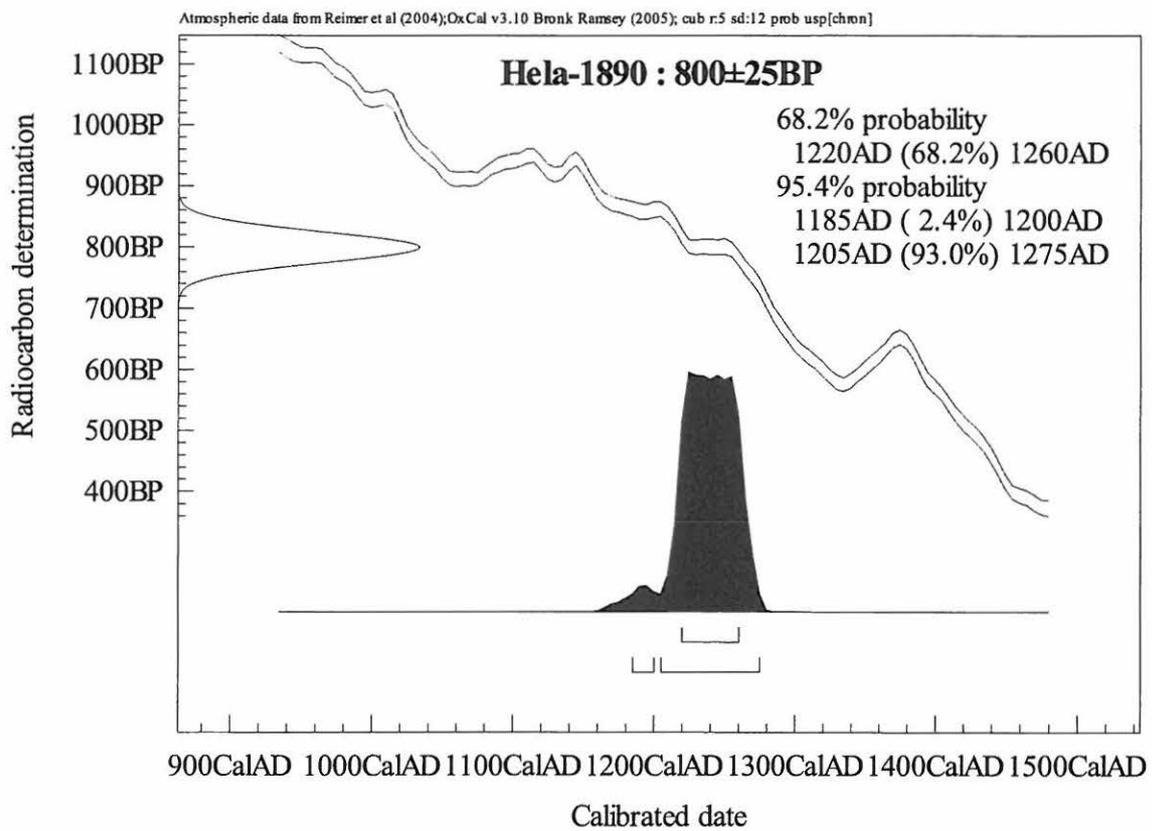
Tulokset on ilmoitettu vuosina vuodesta 1950 AD lukien ja perustuvat ^{14}C :n puoliintumisaikaan 5568 vuotta. Epätarkkuuksiin ($\pm 1\sigma$) sisältyvät näytteiden mittauksista ja tarpeellisista vertailumittauksista aiheutuvat tilastolliset virheet. $\delta^{13}\text{C}$ -arvot on annettu promilleina suhteessa VPDB standardiin. Annetut iät on korjattu isotooppifraktioitumisen suhteen vastaamaan $\delta^{13}\text{C}$ -arvoa -25 ‰.

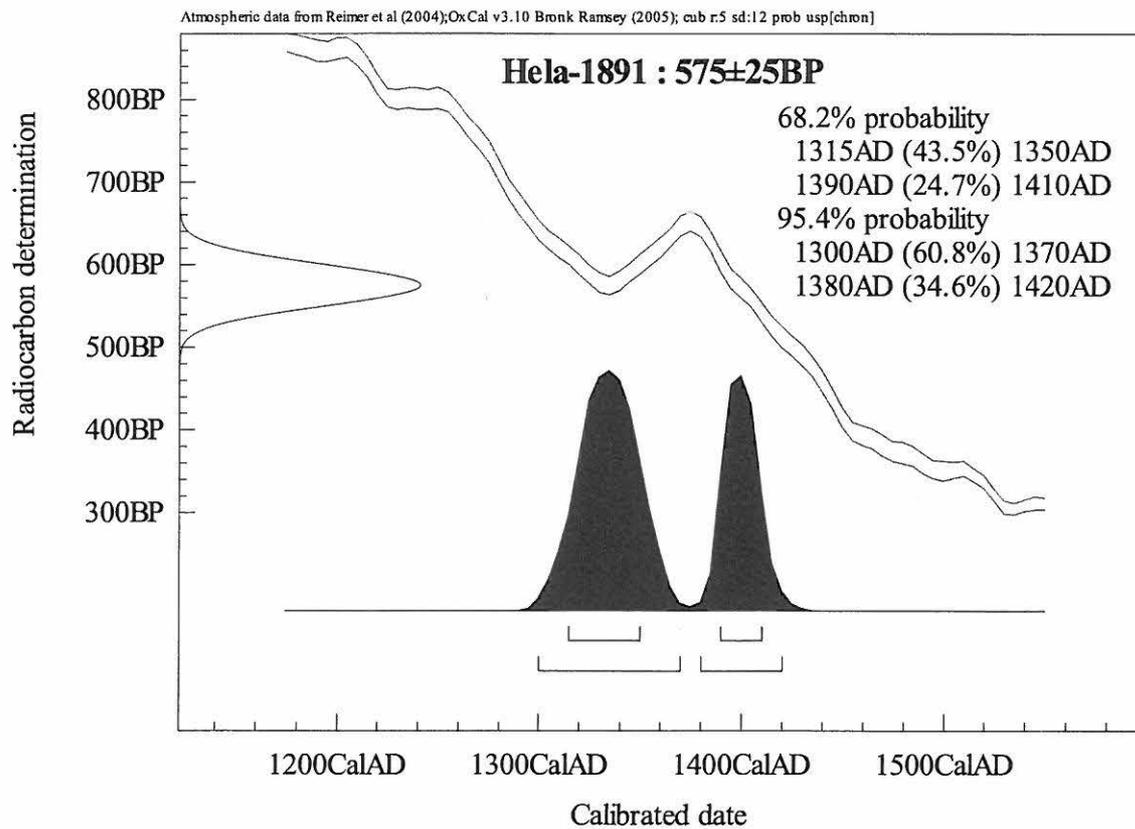
Helsingissä 9.2.2009

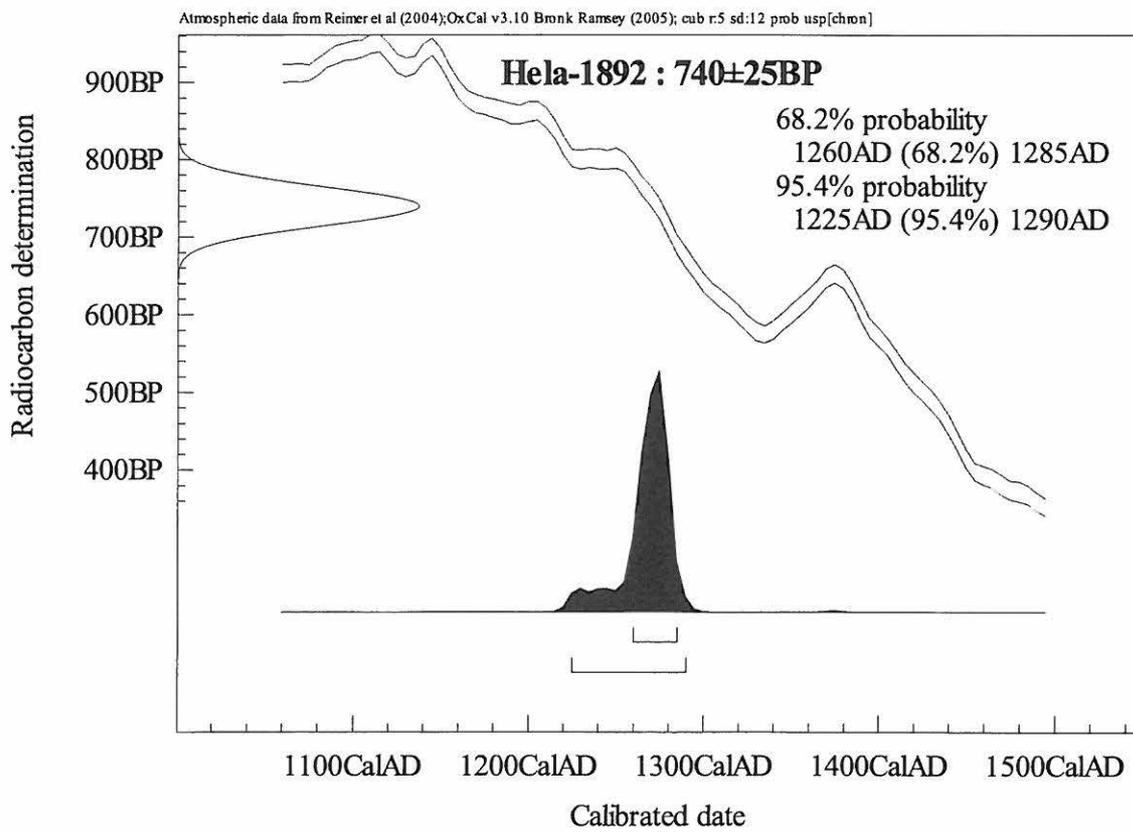
FT Markku Oinonen
laboratorionjohtaja
markku.j.oinonen@helsinki.fi
09-191 50740

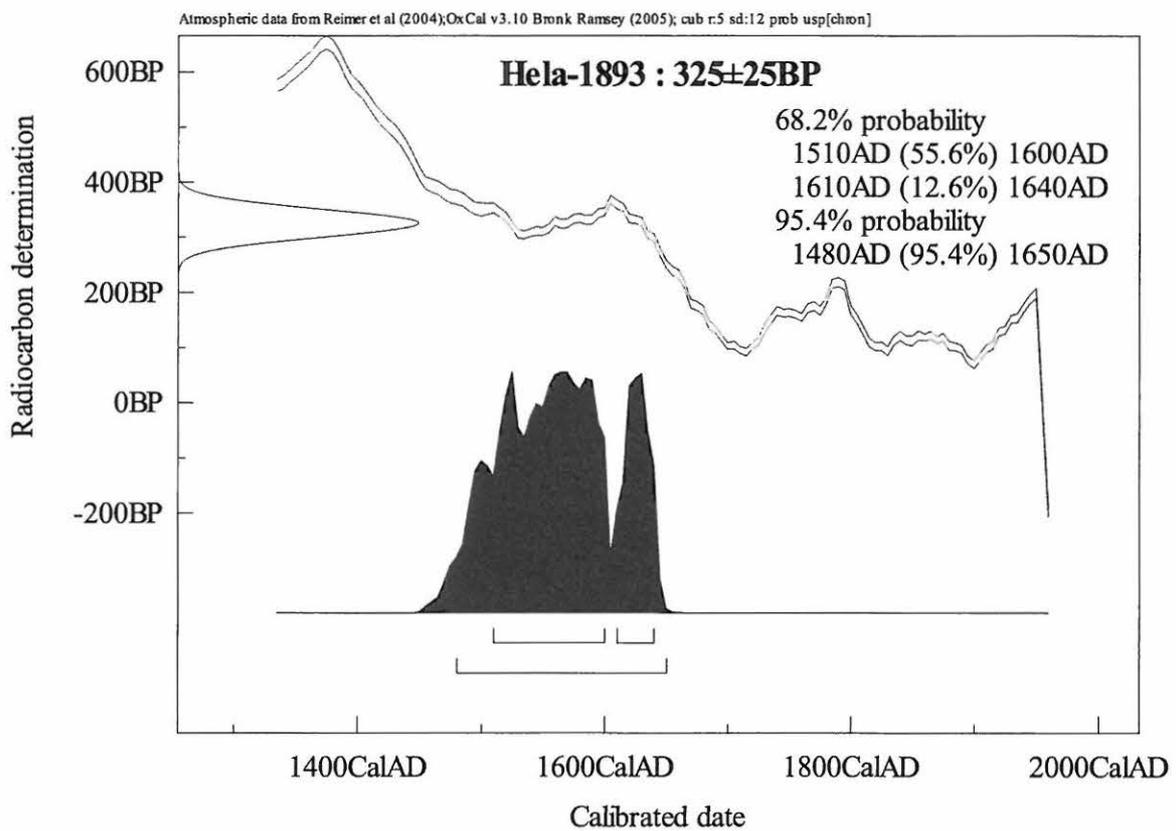
LIITTEET: 1) Radiohiili-ian korjaus kalenterivuosi, Hela-1889-1898

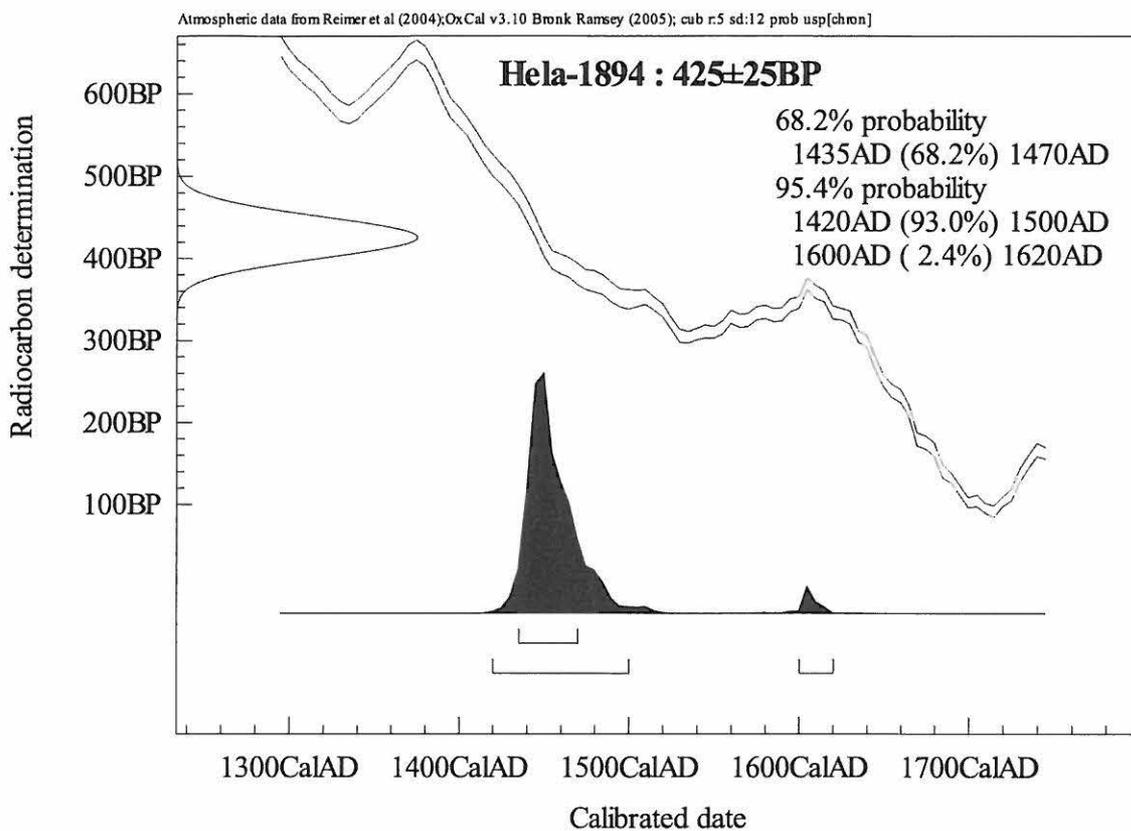

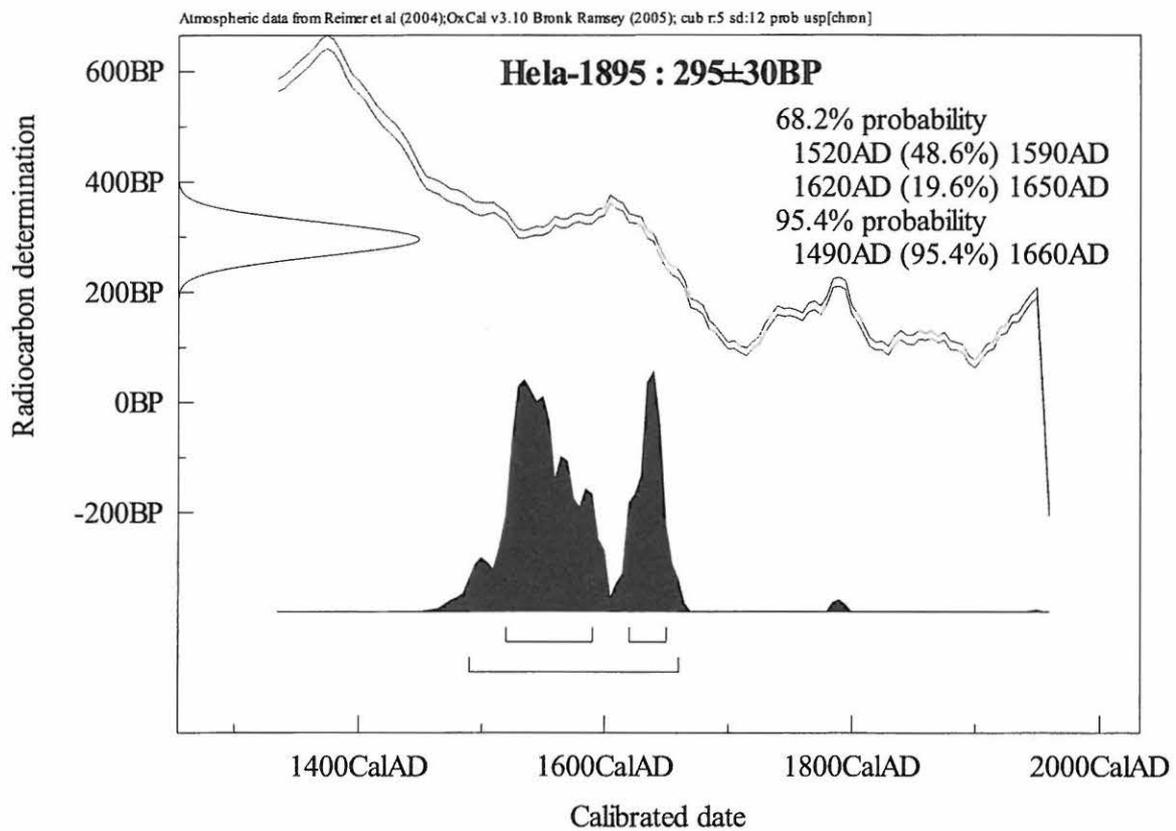

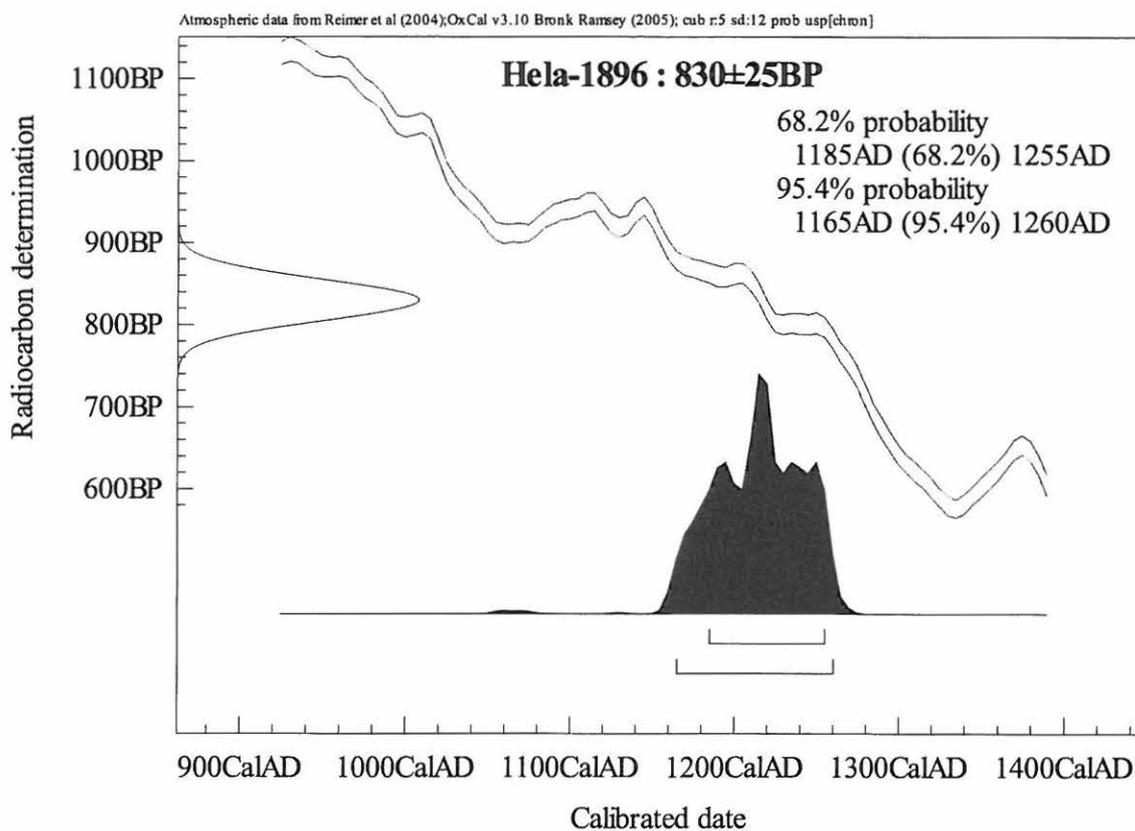

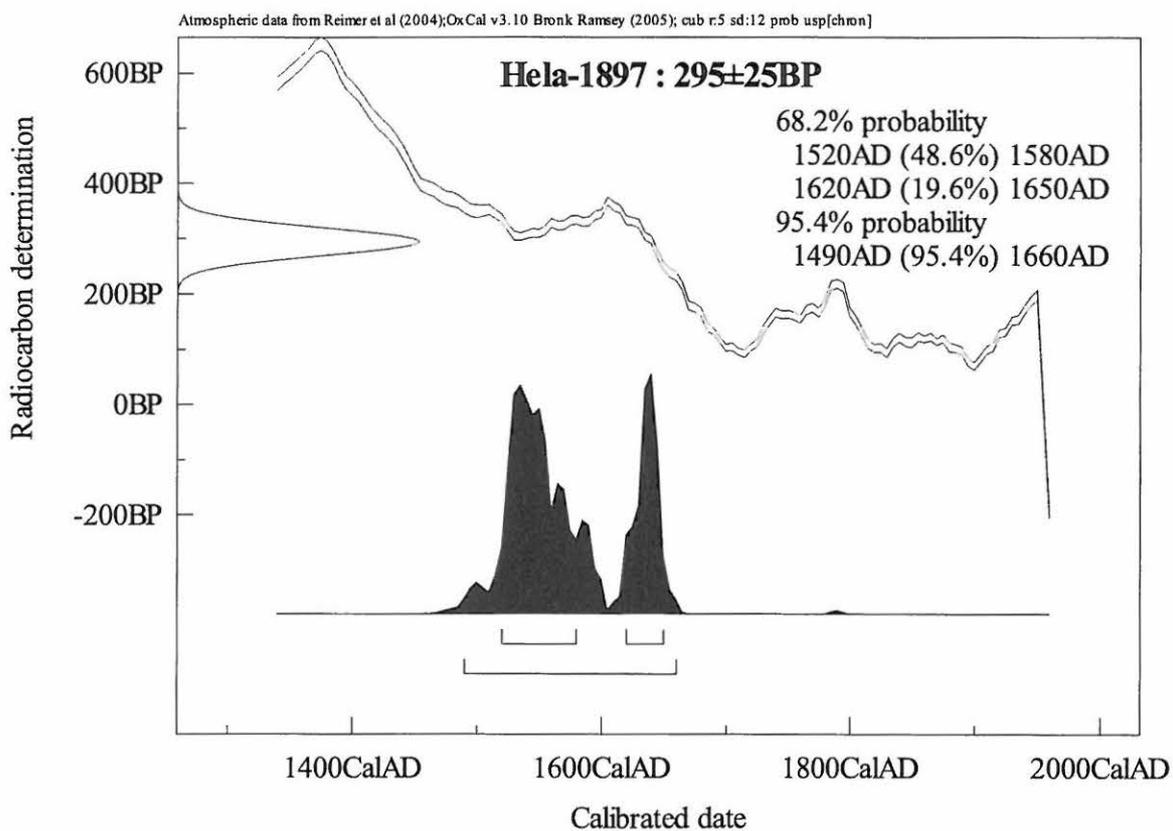

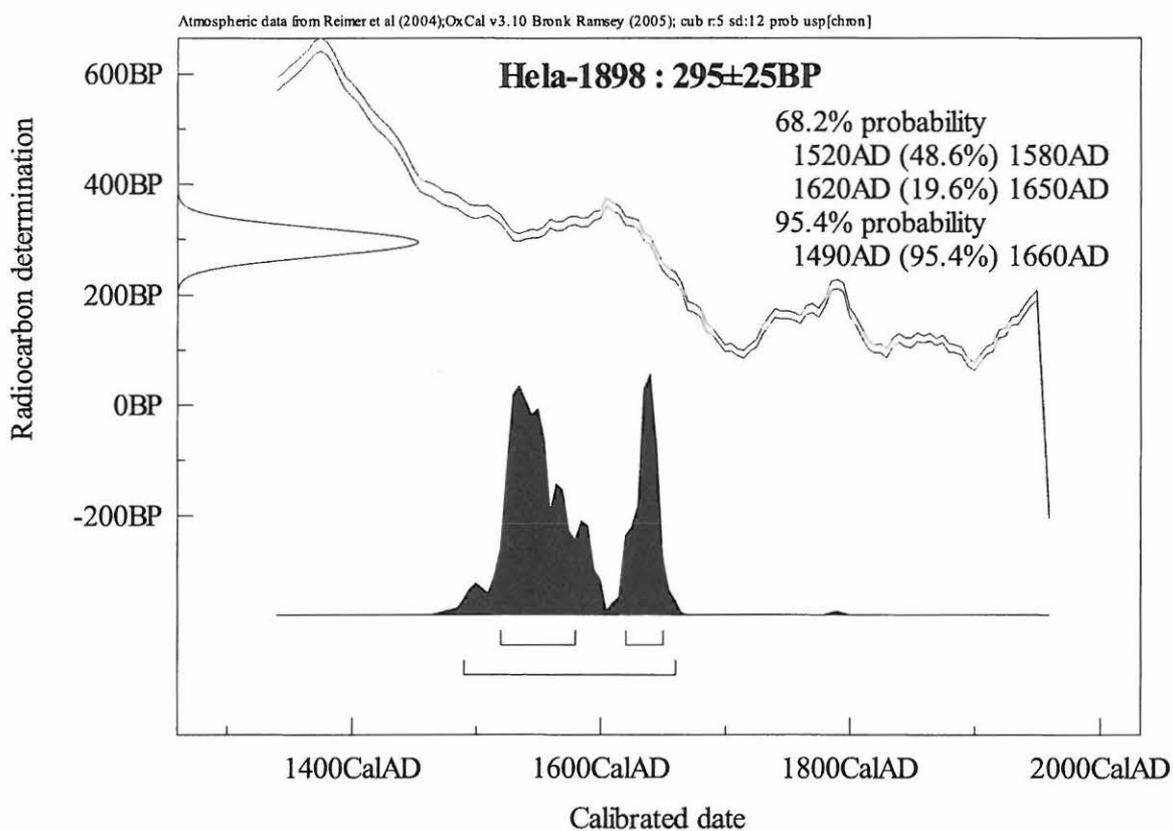

UTSJOKI SEITALA

Kesän 2008 luuaineiston analyysi

FM Anna-Kaisa Puputti

2008

1. Johdanto

Tämä raportti käsittelee kesällä 2008 suoritetun Utsjoen Seitalan seitakiven arkeologisen kenttätutkimuksen eläinluuainesta. Aineisto on peräisin seitsemästä koekuopasta ja seitsemästä koepistosta, joita kaivettiin sekä seitakiven välittömään läheisyyteen että kauemmas kivistä. Seidan välittömästä läheisyydestä löytyi yksittäisiä luunkappaleita ja suurin luukeskittymä löytyi koekuopasta 9 seidan länsipuolelle sijoittuvalta tasanteelta. Eläinluuaineisto koostui ainoastaan peuran luista sekä tunnistamattomista nisäkkään luun fragmenteista. Luut löytyivät pääasiassa turpeen seasta tai turpeen ja mineraalimaan vaihettumiskohdasta ja ne olivat varsin huonossa kunnossa.

2. Menetelmät

Palautusperiaatteen vuoksi eläinten luut tunnistettiin ja dokumentoitiin tutkimuspaikalla ja tämän vuoksi olin paikalla koko kenttätöiden ajan. Luiden tunnistuksen suoritin käyttäen apunani kirjallisuutta (Hillson 1986; Barone 1999) ja Oulun yliopiston Eläinmuseon luukokoelmista otettuja valokuvia. Poron tai metsäpeuran iänmääritys hampaiden perusteella perustui Millerin (1974) teokseen. Tästä iänmääritysmenetelmästä on kuitenkin huomioitava, että se perustuu kanadalaiseen karibupopulaatioon, jonka luuston kehittymisaikataulu ja ravinnosta riippuva hampaiden kuluminen ovat saattaneet jonkin verran poiketa Utsjoen alueen peurojen aikatauluista. Tämän vuoksi hampaiston avulla arvioitavat iät on käsitettävä suuntaa-antaviksi. Luiden lukumäärät ilmoitetaan fragmenttimäärinä (*number of identified specimens*, NISP) ja peuran tapauksessa myös minimiyksilömäärinä (*minimum number of individuals*, MNI).

3. Luuaineiston analyysi

3.1. Peuran luut

Luuaineisto kokonaisuudessaan on esitetty liitteessä 1 ja taulukossa 1. Aineisto koostui 116 luusta. Tunnistetut luut, 62 kappaletta, kuuluivat kaikki peuralle (*Rangifer tarandus*) ja lisäksi löytyi 54 tarkemmin tunnistamattoman nisäkkään luun kappaletta, jotka todennäköisesti, tunnistettujen luiden lajijakauman huomioon ottaen, kuuluivat myös peuralle. Peuran minimiyksilömäärä aineistossa oli kaksi ohimoluun fragmenttien perusteella (*temporal, pars petrosa, dex*).

Peuran luiden anatominen jakauma fragmenttimäärinä on esitetty taulukossa 3. Suurin osa näistä luista, 59 kappaletta, oli kallon osia tai sarven kappaleita. Pääosa, 17 kappaletta, kallon kappaleista oli irrallisia hampaita. Myös yksi peuran otsaluun (*frontal*) kappale, jossa oli irronneiden sarvien sarvenlähdöt, ja kolme ohimoluun kovaa osaa (*temporal, pars petrosa*) löytyi aineistosta. Sarven kappaleita oli aineistossa 36 kappaletta. Kaksi näistä oli kallosta irronneita proksimaalisia fragmentteja. Fragmentaarisen aineiston perusteella on vaikeaa arvioida peurojen ikä- ja sukupuolijakaumaa, mutta sekä huomattavan jykeviä hirvaan sarvia että pienikokoisempia vaatimen tai nuoren yksilön sarven kappaleita oli aineistossa. Kahdessa sarven fragmentissa oli työstöjälkiä: sarvesta oli irrotettu työkalulla pieni kappale (kuvat 2 ja 5).

Kallon osien ja sarvien lisäksi aineistosta löytyi kolme nikaman katkelmaa, kaksi kannattajanikamaa (*atlas*) sekä yksi kaulanikama (*vertebrae cervicales*). Koska kaikki nikaman katkelmat kuuluivat ylimpiin nikamiin, on todennäköistä että ne ovat joutuneet kohteeseen kalloihin artikuloituneina. Tämä viittaisi siihen, että paikalle on tuotu kokonaisia peuran päitä, ei ainoastaan puhdistettuja kalloja.

Koekuopasta 9 löytyi muutamia hampaan kappaleita, joiden perusteella oli mahdollista arvioida eläinten ikää. Koekuopasta löytyi yksi oikean alaleuanpuoliskon katkelma, joka kuului noin 4-5 vuoden ikäiselle yksilölle, kolme noin 21-39 kuukauden ikäiselle

yksilölle kuulunutta alaleuan välihammasta, kaksi noin 4-5 vuoden ikäiselle yksilölle kuulunutta alaleuan poskihammasta sekä kaksi alle kahden vuoden ikäiselle yksilölle kuulunutta alaleuan poskihammasta.

Taksoni	Tieteellinen nimi	NISP	MNI
peura	<i>Rangifer tarandus</i>	62	2
nisäkäs	<i>Mammalia</i>	54	

Taulukko 1. Luulöytöjen lajijakauma fragmenttimäärinä ja peuran minimiyksilömäärä.

	<i>Rangifer tarandus</i>	<i>Mammalia</i>
KK 2	1	2
KK 3	1	
KK 4	1	3
KK 5	3	4
KK 7	1	7
KK 9	51	33
KK 10		1
KP 7		1
KP 9		1
KP 10	1	
KP 16	1	
KP 17	1	
KP 18		1
KP 23		1

Taulukko 2. Luulöytöjen jakautuminen koekuoppiin ja -pistoihin fragmenttimäärinä.

Anatominen elementti	NISP
sarvi (<i>cornu</i>)	36
kallo (<i>cranium</i>)	5
hammas (<i>dens</i>)	17
alaleuanluu (<i>mandibula</i>)	1
nikama (<i>vertebrae</i>)	3

Taulukko 3. Peuran anatominen jakauma fragmenttimäärinä.

3.2. Koekuoppa 2

Koekuopasta 2 löytyi yksi peuran sarven katkelma ja kaksi tarkemmin tunnistamattoman nisäkkään luun kappaletta.

3.3. Koekuoppa 3

Koekuopasta 3 löytyi yksi peuran sarven katkelma.

3.4. Koekuoppa 4

Koekuopasta 4 eli seitakiven onkalosta löytyi yksi peuran sarven kappale (kuva 1) sekä kolme tarkemmin tunnistamattoman nisäkkään luun kappaletta. Peuran sarvi oli irronneen sarven proksimaalinen fragmentti ja siitä oli pieniteräisellä työkalulla poistettu palanen (kuva 2).

Kuva 1. Peuran sarven kappale koekuopasta 4.

Kuva 2. Työstöjälki koekuopan 4 sarvilöydössä.

3.5. Koekuoppa 5

Koekuopasta 5 löytyi kaksi peuran sarven katkelmaa, yksi peuran oikeanpuoleisen yläleuanpuoliskon poskihammas (kuva 3) ja neljä tarkemmin tunnistamattoman nisäkkään luun fragmenttia. Yksi näistä tunnistamattomista luista oli ison nisäkkään kallon sisäosan kappale.

Kuva 3. Peuran yläleuan poskihammas koekuopasta 5.

3.6. Koekuoppa 7

Koekuopasta 7 löytyi yksi peuran sarven katkelma sekä seitsemän tarkemmin tunnistamattoman nisäkkään luun fragmenttia.

3.7. Koekuoppa 9

Koekuoppa 9 (kuva 4) sijaitsee tasanteella seitakiven länsipuolella. Suurin osa luulöydöistä paljastui tästä koekuopasta ja sen lähelle tehdyistä koepistoista. Tästä koekuopasta löytyi yhteensä 84 luunkappaletta, joista 51 kuului peuralle ja 33 tarkemmin tunnistamattomalle nisäkkäälle. 29 luusta oli sarven kappaletta. Näistä yksi oli irronneen sarven proksimaalinen fragmentti ja yhdestä oli pieniteräisellä aseella poistettu palanen (kuva 5). Kallon kappaleita löytyi neljä: yksi otsaluun kappale, josta sarvet olivat irronneet ja kaksi oikeanpuoleista sekä yksi vasemmanpuoleinen ohimoluun kova osa. Aineistoon kuului yksi oikeanpuoleisen alaleuan puoliskon mesiaalinen eli keskiosaan kuuluva kappale, jossa oli välihampaat 2-4. Hampaiden kulumisen perusteella leuka kuului noin 4-5 vuoden ikäiselle yksilölle. Myös irrallisia, varsin huonokuntoisia hampaan fragmentteja löytyi. Neljä näistä oli alaleuan poskihampaita, kolme alaleuan välihampaita, kaksi yläleuan välihampaita ja viisi anatomiselta asemaltaan määrittämättömiä poskihampaita. Koekuopasta löytyi myös kaksi kannattajanikamaa sekä yksi kaulanikaman solmu (*corpus vertebrae*).

Kuva 4. Peuran sarven kappaleita koekuopassa 9.

Kuva 5. Työstöjälki koekuopasta 5 löydettyssä peuran sarven kappaleessa.

3.8. Koekuoppa 10

Koekuopasta 10 löytyi yksi peuran sarven fragmentti.

3.9. Koepisto 7

Koepistosta 7 löytyi yksi tarkemmin määrittämättömän nisäkkään luun kappale.

3.10. Koepisto 9

Koepistosta 9 löytyi yksi tarkemmin määrittämättömän nisäkkään luun kappale.

3.11. Koepisto 10

Koepistosta 10 löytyi yksi peuran sarven fragmentti.

3.12. Koepisto 16

Koepistosta 16 löytyi peuran välihampaan kappale.

3.13. Koepisto 17

Koepistosta 17 löytyi yksi peuran alaleuan välihampaan kappale.

3.14. Koepisto 18

Koepistosta 18 löytyi yksi tarkemmin määrittämättömän nisäkkään luun kappale.

3.15. Koepisto 23

Koepistosta 18 löytyi yksi tarkemmin määrittämättömän nisäkkään luun kappale.

4. Johtopäätökset

Kaikki Utsjoen Seitalan aineiston tunnistetut eläinluulöydöt kuuluivat peuralle. Tämä poikkeaa aiemmin tutkituista seitakohteiden luuaineistoista, joista on tavallisesti löytynyt myös lampaiden tai vuohien, karhun, lintujen ja kalojen luita (Harlin 2007; Puputti 2008a; Puputti 2008b).

Aineistoon kuului pääasiassa sarvia ja kallon kappaleita, ja myös kolme ylemmän nikaman katkelmaa löytyi. Itkosen (1948:311-318) mukaan peuran sarvia, kalloja ja kokonaisia päitä on uhrattu seidoille. Seitalan aineistossa havaittu anatominen jakauma viittaa siihen, että kokonaisia peuran päitä, ei ainoastaan puhdistettuja kalloja, on tuotu paikalle. Sarven fragmenteista kaksi oli irronneen sarven proksimaalisia osia, joka taas viittaa pelkkien sarvien tuomiseen paikalle.

Hammasaineisto oli varsin fragmentaarista ja koostui lähinnä irtonaisista hampaista, joiden perusteella eläinten ikää on vaikeaa arvioida. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että kaiken ikäisiä eläimiä on aineistossa mukana.

5. Kirjallisuus

Barone, Robert 1999. *Anatomie comparée des mammifères domestiques. Tome 1. Ostéologie*. Vigot Frères, Paris.

Harlin, Eeva-Kristiina 2007. *Inari 53 Ukonsaari osteoarkeologinen analyysi*. Julkaisematon raportti.

Hillson, Simon 1986. *Teeth*. Cambridge University Press, Cambridge.

Itkonen, T.I. 1948. *Suomen lappalaiset vuoteen 1948 II*. WSOY, Helsinki.

Miller, Frank L. 1974. *Biology of the Kaminuriak Population of barren-ground caribou. Part 2. Dentition as an indicator of sex and age: composition and socialization of the population.* Canadian Wildlife Service Report Series Number 31.

Puputti, Anna-Kaisa 2008a. Kittilä Taatsi. Kesän 2008 luuaineiston analyysi. Julkaisematon raportti.

Puputti, Anna-Kaisa 2008b. Enontekiö Näkkälä. Kesän 2008 luuaineiston analyysi. Julkaisematon raportti.

Löytönumero	Kaivausalue	Taksoni	Luu	Puoli	Osa	Epifyysi	Muuta
1578	KK 2	Mammalia	indet.		frag		
1579	KK 2	Mammalia	indet.		frag		
1580	KK 2	Rangifer tarandus	cornu		frag		
1755	KK 3	Rangifer tarandus	cornu		frag		
1883	KK 4	Mammalia	indet.		frag		
1884	KK 4	Mammalia	indet.		frag		
1875	KK 5	Rangifer tarandus	cornu		frag		
1876	KK 5	Mammalia	indet.		frag		
1877	KK 5	Mammalia	indet.		frag		
1878	KK 5	Rangifer tarandus	cornu		frag		
1879	KK 5	Mammalia	cranium		frag		ison nisäkkään kallon sisäosan fragmentti
1880	KK 5	Mammalia	indet.		frag		
1894	KK 5	Rangifer tarandus	dens maxillare molares	dex	kok		
1895	KK 4	Rangifer tarandus	cornu		prox		työstöjälki
1896	KK 4	Mammalia	indet.		frag		
1901	irtolöytö	Rangifer tarandus	cranium		frag		frontal, cornu
1902	KK 7	Mammalia	indet.		frag		
1903	KK 7	Mammalia	indet.		frag		
1904	KK 7	Rangifer tarandus	cornu		frag		
1905	KK 7	Mammalia	indet.		frag		
1906	KK 7	Mammalia	indet.		frag		
1907	KK 7	Mammalia	indet.		frag		
1908	KK 7	Mammalia	indet.		frag		
1909	KK 7	Mammalia	indet.		frag		
1973	KP 7	Mammalia	indet.		frag		
1949	KK 9	Rangifer tarandus	cornu		frag		
1950	KK 9	Rangifer tarandus	cornu		frag		
1951	KK 9	Rangifer tarandus	cornu		frag		
1953	KK 9	Mammalia	indet.		frag		ison nisäkkään luun fragmentti
1952	KK 9	Mammalia	indet.		frag		
1954	KK 9	Mammalia	indet.		frag		
1963	KK 9	Rangifer tarandus	cornu		frag		työstöjälki
1961	KK 9	Mammalia	indet.		frag		
1960	KK 9	Rangifer tarandus	cornu		prox		
1955	KK 9	Rangifer tarandus	cornu				
1971	KK 9	Rangifer tarandus	cornu				
1968	KK 9	Rangifer tarandus	cornu				
1972	KK 9	Rangifer tarandus	cornu				
1962	KK 9	Mammalia	indet.		frag		
1964	KK 9	Mammalia	indet.		frag		
1965	KK 9	Mammalia	indet.		frag		
1966	KK 9	Mammalia	indet.		frag		
1967	KK 9	Mammalia	indet.		frag		
1975	KK 9	Rangifer tarandus	vertebrae cervicales		frag		corpus vertebrae
1969	KK 9	Rangifer tarandus	dens maxillare premolares	dex	kok		
1970	KK 9	Rangifer tarandus	dens maxillare premolares	dex	kok		
1974	KK 9	Rangifer tarandus	frontal		frag		sarvet irronneet

2007	KK 10	Mammalia	indet.	frag
2008	KK 9	Rangifer tarandus	cornu	frag
2009	KK 9	Rangifer tarandus	cornu	frag
2010	KK 9	Rangifer tarandus	cornu	frag
2017	KK 9	Mammalia	indet.	frag
2025	KP 9	Mammalia	indet.	frag
2026	KK 9	Mammalia	indet.	frag
2038	KP 10	Rangifer tarandus	cornu	frag
2061	KK 9	Rangifer tarandus	cornu	frag
2062	KK 9	Rangifer tarandus	cornu	frag
2063	KK 9	Mammalia	indet.	frag
2064	KP 16	Rangifer tarandus	dens premolares	frag
2071	KP 17	Rangifer tarandus	dens mandibulare molares	frag
2083	KP 18	Mammalia	indet.	frag
2107	KK 9	Rangifer tarandus	cornu	frag
2108	KP 23	Mammalia	indet.	frag
1997	KK 9	Mammalia	indet.	frag
2019	KK 9	Mammalia	indet.	frag
2003	KK 9	Mammalia	indet.	frag
1976	KK 9	Mammalia	indet.	frag
1991	KK 9	Mammalia	indet.	frag
2070	KK 9	Mammalia	indet.	frag
2015	KK 9	Mammalia	indet.	frag
2029	KK 9	Mammalia	indet.	frag
2013	KK 9	Mammalia	indet.	frag
2005	KK 9	Mammalia	indet.	frag
2057	KK 9	Mammalia	indet.	frag
2014	KK 9	Mammalia	indet.	frag
2098	KK 9	Mammalia	indet.	frag
1992	KK 9	Mammalia	indet.	frag
2011	KK 9	Mammalia	indet.	frag
2082	KK 9	Mammalia	indet.	frag
1977	KK 9	Mammalia	indet.	frag
2006	KK 9	Mammalia	indet.	frag
2012	KK 9	Mammalia	indet.	frag
2081	KK 9	Mammalia	indet.	frag
2080	KK 9	Mammalia	indet.	frag
2020	KK 9	Rangifer tarandus	cornu	frag
1998	KK 9	Rangifer tarandus	cornu	frag
2014	KK 9	Rangifer tarandus	cornu	frag
2018	KK 9	Rangifer tarandus	cornu	frag
2027	KK 9	Rangifer tarandus	cornu	frag
2069	KK 9	Rangifer tarandus	cornu	frag
2051	KK 9	Rangifer tarandus	cornu	frag
1989	KK 9	Rangifer tarandus	cornu	frag
1994	KK 9	Rangifer tarandus	cornu	frag
1987	KK 9	Rangifer tarandus	cornu	frag
1996	KK 9	Rangifer tarandus	cornu	frag

1995	KK 9	Rangifer tarandus	cornu			frag	
2052	KK 9	Rangifer tarandus	cornu			frag	
1993	KK 9	Rangifer tarandus	cornu			frag	
2058	KK 9	Rangifer tarandus	dens mandibulare premolares			frag	21-39 kk
2059	KK 9	Rangifer tarandus	dens mandibulare premolares			frag	21-39 kk
2060	KK 9	Rangifer tarandus	dens mandibulare premolares			frag	21-39 kk
2088	KK 9	Rangifer tarandus	dens molares			frag	
2089	KK 9	Rangifer tarandus	dens molares			frag	
2000-2002	KK 9	Rangifer tarandus	mandibula	dex	mes		P2-P4, 4-5 v
2028	KK 9	Rangifer tarandus	atlas			dors	
1989	KK 9	Rangifer tarandus	atlas			dors	
1978	KK 9	Rangifer tarandus	dens molares			frag	
1979	KK 9	Rangifer tarandus	dens mandibulare molares			frag	4-5 v
1980	KK 9	Rangifer tarandus	dens mandibulare molares			frag	alle 2 v
1981	KK 9	Rangifer tarandus	dens mandibulare molares			frag	alle 2 v
1982	KK 9	Rangifer tarandus	dens molares			frag	
1984	KK 9	Rangifer tarandus	dens mandibulare molares			frag	4-5 v
2004	KK 9	Rangifer tarandus	dens molares			frag	
2021	KK 9	Rangifer tarandus	temporal pars petrosa	dex		kok	
2022	KK 9	Rangifer tarandus	temporal pars petrosa	sin		kok	
1994	KK 9	Rangifer tarandus	temporal pars petrosa	dex		kok	